

'Baerne'

Tijdschrift van de Historische Kring "Baerne"

Conimex

De Oosterse keuken thuis.

Slamat Makan – Smakelijk Eten.

Historische Kring Baerne
Postbus 326
3740 AH Baarn
tel. (035) 5430377

Voorzitter
J.G. v.d. Kraats
Torenlaan 34
3743 HH Baarn
tel. (035) 5421000

Algemeen Secretaris
F. Muts-Snel
van Goyenlaan 213
3764 XH Soest
tel. (035) 6012989

Penningmeester
I. Huls-Brandsma
Wittelaan 8
3743 CP Baarn
tel. (035) 5422974

Werkgroep Archeologie
J.W.A.A. van der Laan
Schoener 12
3742 HD Baarn
tel. (035) 5411656

Werkgroep Archiefonderzoek
H.M.M. van Vugt
Vollenhoveschans 19
1324 HS Almere
tel. (036) 5344421

Werkgroep Interviews en Reportages
J.M. v.d. Brink-v. Wijkvliet
Prof. Meijerslaan 10
3741 XH Baarn
tel. (035) 5420161

Werkgroep Oudheidkamer
R.J.E. Luikinga-Geijtenbeek
Klaproosstraat 15
3742 RA Baarn
tel. (035) 5415724

Werkgroep 'Baerne'
H. Bronkhorst
Eemweg 23
3741 LA Baarn
tel. (035) 5413587

Redactie Baerne
E.J. Heun-ten Holt
H. Bronkhorst
J. Kruidenier
L.J. Stomp
R. Uileman
T. Biemans
Sophialaan 13
3743 CT Baarn
tel. (035) 5422951

Ledenadministratie
N. Kuyt-Smit
v. Wassenaerlaan 16
3742 AH Baarn
tel. (035) 5418065

Bezoekadres en bezoektijden Oudheidkamer
Burgemeester Penstraat tussen nr.2 en 4. Open op maandagen van 10 tot 12 uur en van 20 tot 22 uur, maar niet op de eerste maandagavond van de maand en niet op maandagavond in de maanden juli en augustus.

Contributie
Minimaal f 25,- per jaar voor het individuele lidmaatschap.
Minimaal f 35,- per jaar voor een echtpaar of twee samenwonenden.
Minimaal f 12,50 per jaar voor het jeugdlidmaatschap (14 tot en met 18 jaar).
Bankrek.nr.: 30.47.28.292
Postbankrek.nr.: 41.92.133
Losse verkoop "Baerne": f 5,50 verkrijgbaar bij N. Kuyt-Smit en Boekhandel Den Boer, Laanstraat 69, Baarn

Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie. Het tijdschrift 'Baerne' komt mede tot stand door Drukkerij Bakker Baarn.

INHOUD

Van de redactie

Reinhard Scherenberg, een Verlichte Baarnaar

De Baarnse Tapijtfabriek

Mededelingen

Verslag van de Algemene Vergadering 1996

Pag.

2

3

10

22

27

VAN DE REDACTIE

Het Jaar 1996 staat overal in het land in het teken van het Industrieel Erfgoed. Ook Baarn wil daarbij niet achterblijven.

De moeilijkheid is alleen, dat ons dorp nauwelijks Industrieel Erfgoed bezit. De Historische Kring Baerne wil daarom dit jaar aandacht schenken aan enkele verdwenen Baarnse bedrijven.

Het juni- en septembernummer van Baerne zullen zich uitgebreid met dit thema bezighouden. Dit juninummer staat geheel in het teken van de eens zo roemrijke Baarnse tapijtfabriek.

Enkele leden van onze Historische Kring hebben ook zitting in de Commissie voor de Open Monumenten Dag, waaraan Baarn op zaterdag 14 september a.s. voor de tweede keer zal meedoen.

Zij schreven speciaal voor 14 september een wandeling door ons dorp, waarbij hetzelfde thema "de Baarnse tapijtfabriek" centraal staat.

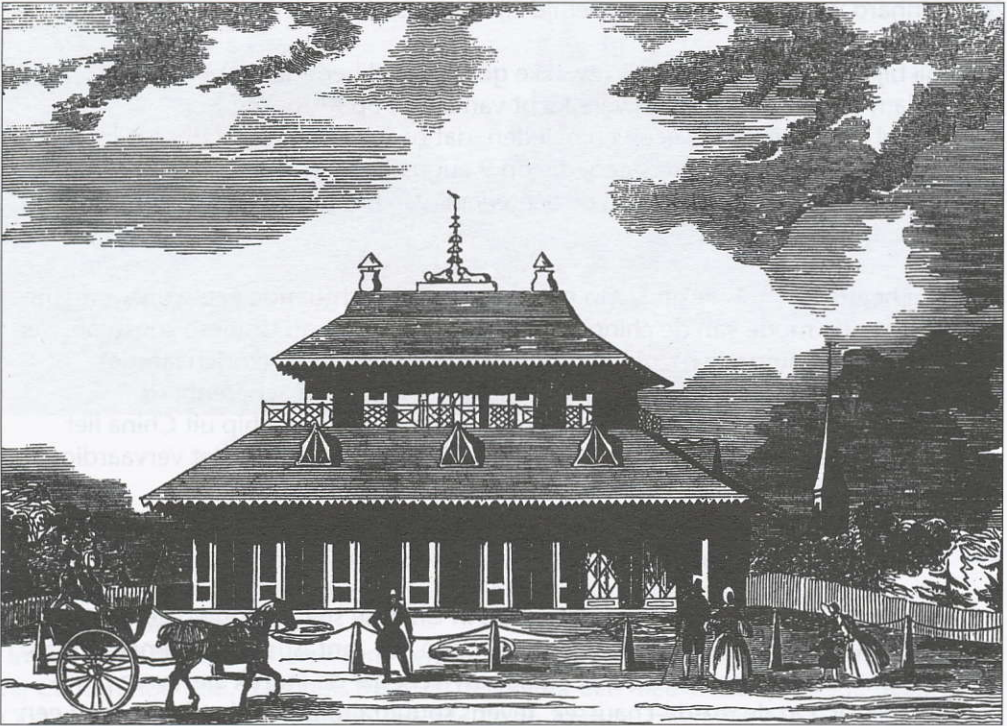
Deze wandeling zal op Open Monumenten Dag overal verkrijgbaar zijn. Bovendien organiseren leden van de werkgroep Oudheidkamer in onze verenigingsruimte op deze dag een tentoonstelling over verdwenen Baarnse bedrijven.

Wat zijn we toch een actieve vereniging!

REINHARD SCHERENBERG, EEN VERLICHTE BAARNAAR

Een van de kleurrijkste figuren uit de geschiedenis van Baarn is Reinhard Scherenberg Jzn, die op het einde van de achttiende eeuw in ons dorp kwam wonen en daar een belangrijk man werd.

Hij bouwde er een paar sprookjesachtige huizen en hij vestigde er een tapijtfabriek. Hij heeft niet zo lang in Baarn gewoond, maar zijn naam is wel blijvend met ons dorp verbonden.

Het huis Peking te Baarn

Reinhard Scherenberg Jzn werd op 18 augustus 1769 gedoopt in de Westerkerk in Amsterdam. Hij was de enige zoon van de Amsterdamse koopman Joan Scherenberg en van Helena Cornelia Smith. Reinhard's vader, Joan, had een groot vermogen bijeengebracht. Diens vader was uit Keulen naar Amsterdam gekomen.

Reinhard was heel klein van stuk. Hij had fletsblauwe ogen en roodachtig haar. Hij had een zwakke gezondheid en hij leed aan een gewrichtsziekte. Hij stond bekend als een vriendelijk persoon.

Toen hij acht jaar was ging hij voor zijn herstel met zijn moeder naar het Duitse kuuroord Pyrmont. De gouverneur van de kleine Reinhard reisde mee. Van die gouverneur kreeg hij onderwijs, en de lessen moesten kennelijk ook op reis worden voortgezet. Reinhard verloor op jeugdige leeftijd zijn ouders, die hem een groot vermogen nalieten.

Toen hij bijna 22 jaar was, zou zijn zwakke gezondheid hem genoopt hebben Amsterdam te verlaten en de zuivere lucht van Baarn op te zoeken.

Het is nu al weer ruim twee eeuwen geleden, dat hij in Baarn het landhuis Cleyn Peking liet bouwen. De eerste steen, die op 9 augustus 1791 werd gelegd, werd honderd jaar later ingemetseld aan de achterkant van het tegenwoordige huis Peking, nu het belastingkantoor.

Waarom heette dat huis Peking? Op het einde van de achttiende eeuw ontstond in West-Europa de mode van de chinoiserie, het verzamelen van Chinese kunstvoorwerpen of bibelots (snuisterijen), of het maken van voorwerpen in (zogenaamde) Chinese stijl. Soms bouwde men een Chinees huis. Dat deed Scherenberg.

Twee zelfs. Men beweert, dat hij de huizen in onderdelen per schip uit China liet overkomen, maar het is ook mogelijk dat hij de huizen geheel hier liet vervaardigen, naar Chinese afbeeldingen.

Een Chinees landhuis

Scherenbergs Cleyn Peking was een landhuis in Chinese stijl, gebouwd als een soort pagode, in felle kleuren, rood, paars, wit en groen, en fantastische ornamenten, als stenen monsters en vergulde klokjes. Het bouwwerk gaf de indruk van twee paviljoens op elkaar. Op de rez-de-chaussee, tevens souterrain, omdat het huis tegen een heuveltje was gebouwd, waren de dienstvertrekken. Op de eerste verdieping bevonden zich de woonkamers, een suite van vijf vertrekken, en op de tweede verdieping drie slaapkamers, met Doornikse tapijten. Een van de woonkamers zag uit op de Torenlaan en een ander woonvertrek bood uitzicht op een korenveld achter het huis. Het huis was -uiterst modern voor die tijd- voorzien van een badkamer met een bad, dat van binnen met blik beslagen was, en daarnaast stond een koperen fornuisketel

Peking en Canton door Johan Friedrich August Tischbein

om het badwater te verwarmen. Bij dit huis hoorde een grote stal voor zestien paarden met een koetshuis, gelegen aan de Torenlaan, alsmede een omrasterde boomgaard. (Het Chinese huis Cleyn-Peking werd in 1891 door een nieuwe villa vervangen, die er nog staat).

In het jaar 1793 liet Scherenberg een tweede buitenhuis in Chinese stijl bouwen, dat hij Canton noemde. (Dat huis heeft in 1910 voor een nieuw huis plaatsgemaakt). Ook in 1793 kocht Scherenberg van Mr. Jacob Anthony de Roth, bewoner van Rusthoek, het Schoonoordbos en een jaar later hielp hij Baarn aan een nieuw schoolgebouw. Het was een huis aan de Hoofdstraat dat zijn eigendom was, en hij kreeg daarvoor een stuk grond grenzend aan zijn buiten Peking. Hij verwierf in 1801 de Zandvoortse Molen, die stond waar nu de Heemstralaan is. Hij verpachtte die molen aan een molenaar. Maar al na zeven jaar werd de molen verkocht. Uiteindelijk was hij eigenaar van een groot deel van Baarn.

Gastheer van Tischbein

Tot de geregelde gasten van Scherenberg op het landhuis Peking behoorde de Duitse schilder Johann Friedrich Tischbein (1750-1812), die verscheidene portretten schilderde van de stadhouderlijke familie. Door toedoen van Scherenberg kreeg Tischbein opdrachten voor portretten van notabele Amsterdammers. (Zowel in het Rijksmuseum als in het Mauritshuis is werk van Tischbein). Kort na Nieuwjaar 1794 huurde Scherenberg samen met Tischbein een huis aan de Herengracht in Amsterdam, dat voorzien werd van kostbare meubels. Hier werd 's winters gewoond. In de zomer van 1794 logeerden op Peking graaf du Roure en een edelman uit Normandië, Markies Louis Gaston de Bonnechose, die voor de Franse revolutie en de Terreur gevlucht waren. Wellicht heeft hun gastheer hen van de guillotine gered. Ook uit Frankrijk kwam een andere gast, mevrouw van Polanen, de vrouw van de gezant van de Bataafse Republiek in de Verenigde Staten. Zij had haar man in Philadelphia achtergelaten om in Parijs de bloemetjes buiten te zetten. Maar de Revolutie maakte een einde aan de pret, en ze vluchtte, met haar jonge dochtertje, naar Nederland, waar ze gastvrij ontvangen werd door Scherenberg, die aanvankelijk niet heeft vermoed dat hij een intrigante in huis had gehaald. Naast deze logés uit Frankrijk was een graag geziene zomergast op Peking: de Deense gezant in Den Haag, Herman von Schubart, met zijn echtgenote, een nichtje van Scherenberg. Als dat gezelschap 's avonds in de voorkamer, of salon, bijeen was, werd er door de voorname en erudiete Franse heren voorgelezen, terwijl Tischbein achtereenvolgens van ieder een portret tekende.

Scherenberg, die de ideeën van de Verlichting en van Jean- Jacques Rousseau was toegegaan, koos in de Franse tijd, na de vlucht van stadhouder Willem V naar Engeland en de stichting van de Bataafse Republiek, de zijde van de Patriotten.

Op 18 augustus 1795, toen hij zesentwintig jaar oud was, werd hij in 's Gravenhage Representant van het Kwartier van Eemland in de Staten-Generaal. Bij die gelegenheid werd hij geïntroduceerd door de voorzitter, Pieter Pijpers, die acht jaar later *Eemlandsch Tempe* zou schrijven, een dichtwerk waarin Scherenbergs Baarnse buitenhuizen Peking en Canton werden bezongen.

Hij was Representant tot 4 april 1796, toen de Staten-Generaal inmiddels plaats hadden gemaakt voor de Nationale Vergadering.

In 1799 trouwde hij in Parijs met de zeventienjarige Elisabeth Sara van Polanen, die vijf jaar eerder, als twaalfjarig kind, met haar moeder op Cleyn Peking bij hem gelooft had. Het was "een huwelijk door de tirannieke moeder doorgedreven, ondanks den afkeer die het jonge meisje van Scherenberg had." Het jonge echtpaar ging zich vestigen op Cleyn Peking, dat Scherenberg acht jaar tevoren had laten bouwen.

Scherenberg had de ambitie om Baarn tot welvaart te brengen en werkgelegenheid te scheppen. Daartoe richtte hij in 1802 de eerste Baarnse tapijtfabriek op. Al na zes jaar kwam hij in grote financiële moeilijkheden, omdat zijn schoonmoeder, die een verkwistend leven leidde, hem grote sommen geld afperste. Aanvankelijk nam hij hypotheeken op zijn bezittingen en tenslotte verkocht hij op 4 augustus 1808 Cleyne Peking en Canton, samen voor f 60.000 aan koning Lodewijk Napoleon, die de bezittingen wilde verwerven, omdat ze grensden aan het domein van Soestdijk. Reinhard Scherenberg vestigde zich in 1808 in Utrecht, waar hij vijf jaar bleef wonen. Hij had voor f 1600 een groot huis gekocht in de Magdalenasteeg. Toen zijn vrouw in 1813, op eenendertigjarige leeftijd overleed, verhuisde hij naar Den Haag, waar hij gewerkt heeft als ambtenaar van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Hij is op 7 oktober 1834, op vijfenzestigjarige leeftijd, overleden.

De bestrijding van de armoede

Scherenberg heeft zich beziggehouden met de bestrijding van de armoede in Nederland. Hij is lid geweest van de Staatscommissie voor het Armwezen en van de Maatschappij van Weldadigheid. In 1816, toen hij in Den Haag woonde, publiceerde hij bij de Algemeene 's Lands Drukkerij enkele studies over dit onderwerp. Een van die publicaties was getiteld: *Bedenkingen over de armoede en door welke middelen het aantal der armen zoude kunnen worden verminderd, hunnen toestand verbeterd, en zij tot nuttiger leden der maatschappij zouden kunnen worden opgeleid.*

De verhandeling opent met een opdracht *Aan den Koning*, en die koning is dus de zoon van stadhouder Willem V die, als Willem I, in 1813 soeverein vorst werd en in 1815 koning. Willem I, die ondanks het bestaan van een grondwet, een parlement en ministers, als een absolute vorst regeerde, heeft zich, na de nationale crisis in de Napoleontische tijd, geweldig ingezet voor de opbouw van het land en voor de economische ontwikkeling. Hij was de oprichter van de Nederlandsche Bank en van de Nederlandsche Handelmaatschappij en hij liet talloze straatwegen aanleggen en kanalen graven. Hij kreeg de bijnamen Koopman-Koning of Kanalen-Koning. Scherenberg spreekt in zijn voorwoord de hoop uit, dat zijn "arbeid," dus zijn studie, "de aandacht Uwer Majesteit moge verdienen en dat dezelve door Uwe Majesteit waardig geoordeeld wordt om een punt van onderzoek te kunnen uitmaken". Scherenberg achtte het dus kennelijk nuttig de koning, die zoveel macht had in het land, voor zijn denkbeelden te winnen, en hij deed dat op de onderdanige toon die in zijn tijd tegenover vorsten gebruikelijk was.

De openingszin van Scherenbergs *Bedenkingen* is:
"In alle geciviliseerde landen heeft , door alle tijden heen, een aantal armen bestaan: dit is een natuurlijk gevolg van het beginsel van eigendom."

Vóór wij, als mensen van het einde van de twintigste eeuw, over de uitspraken van Scherenberg gaan moraliseren, moeten we bedenken dat hij een kind van zijn tijd was, en in zeker opzicht was hij zelfs zijn tijd vooruit.

In zijn, voor ons zeer wijdlopijge, *Bedenkingen* komt Scherenberg in de *Derde Afdeeling* (hoofdstuk) tot de vraag: "Welke middelen zouden kunnen worden aangewend om het evenwigt tusschen de bevolking en de middelen van bestaan te herstellen en den staat der armen in Nederland te verbeteren?" Op die zelfgestelde vraag antwoordt hij: "Men zoude zeer omzichtig moeten zijn met het toelaten van vreemdelingen." Vervolgens vindt hij: "Men zoude eenigermate de bevolking kunnen beperken, door het niet toestaan der huwelijken van bedeed wordende armen; of tenminste door het maken van bepalingen dien aangaande."

Dan stelt hij voor: "Men zoude zoo veel mogelijk de meeren en waterplassen moeten trachten droog te maken; en, zoo veel de geaardheid der onbebouwde gronden zulks gedoogde, de culture daarvan behooren te bevorderen; ten einde de natuurlijke voortbrengeselen en middelen van bestaan te vermeerderen". Hij wil meer fabrieken "ten einde hierdoor nieuwe bronnen van bestaan voor de minvermogenden en de armen te openen". Tenslotte vraagt hij om de instelling van een "algemeen armen-bestuur".

De sociale instelling van de ondernemer Scherenberg blijkt uit zijn uitspraak: "Het blijft een pligt der menscheid en van den godsdienst dat men voor zijne verarmde medeburgers zorgen moet."

H. Bronkhorst

Bronnen:

- Reinhard Scherenberg: *Bedenkingen over de armoede 's Gravenhage*, 1816
- C.C. v.d. G: *De buitenplaatsen Peking en Canton te Baarn*, (In het Maandblad van Oud-Utrecht, December 1943)
- O.L. van der Aa: *De Baarnsche tapijtfabriek*, (Tussen Vecht en Eem, Jrg.1, september 1971)
- Mr. H. Hardenberg: *Uit oude papieren*, Amsterdam 1941
- J.K. van Loon: *Foto's van oud Baarn*, Ingezonden stuk in de *Baarnsche Courant* van 6 september 1967
- T. Pluim: *Uit de geschiedenis van Baarn*, Baarn, 1932
- Mr. A. Staring, Johann Friedrich August Tischbein's *Hollandse jaren*, Zutphen 1972

- Prof.Dr. Adolf Stoll, *Der Maler Joh. Friedrich August Tischbein und seine Familie*, Stuttgart, 1923

Met dank voor hun adviezen aan de medewerkers van:

- Rijksarchief Utrecht
- Universiteitsbibliotheek Utrecht

N.B.

Pluim schrijft in zijn *Uit de geschiedenis van Baarn* (Blz, 233) over Reinhard Scherenberg Jzn, op gezag van een oorkonde uit 1911, dat Scherenberg "scheepskapitein" was geweest en dat hij "reizen naar China had gemaakt". J.K. van Loon corrigeert die beweringen in de *Baarnsche Courant* van 6 september 1967: "Reinhard is nooit scheepskapitein geweest, noch handelaar op China". Inderdaad: Toen Scherenberg in 1791 Peking bouwde, was hij pas 22 jaar en hij was steeds van zwakke gezondheid geweest. Hij kan onmogelijk, op die leeftijd en als ziekelijk persoon, al een carrière als kapitein op een schip naar China achter de rug hebben gehad. Fout en onzinnig is de bewering van Christiaan Kramm in zijn naslagwerk *Levens en werken der Nederlandsche en Vlaamsche Kunstschilders (blz.1635)*: "Tischbein vertoefde vaak bij de heer Scherenberg, die gezant in China was geweest." Dat kan dus onmogelijk. Misschien heeft Kramm onze Scherenberg met een ander van dezelfde naam verward.

DE BAARNSE TAPIJTFABRIEK

Terwijl Reinhard Scherenberg zijn kostbare landhuizen Peking, Canton en Schoonoord liet bouwen, verkeerde ons land in een periode van grote economische malaise. Door de Franse overheersing en de invoering van het Continentaal stelsel in 1806, waren scheepvaart en buitenlandse handel tot stilstand gekomen. Hiermee verdwenen onze belangrijkste middelen van bestaan.

In de agrarische sector was er maar werk voor weinigen. De werkeloosheid en de daarmee gepaard gaande armoede was groot en de verpaupering nam in de steden en op het platteland hand over hand toe. Groepen rondzwerfende, werkeloze kinderen hielden zich bezig met vandalisme, bedelarij en kleine criminaliteit en werden de gegoede burgers tot last. Veel buitenplaatsen stonden leeg en verloederden, omdat de eigenaars het onderhoud en hun personeel niet meer konden betalen. Ook in Baarn was de economische situatie niet beter.

Filantroop

Wie Scherenberg alleen maar ziet als de grote filantroop, die door het stichten van een tapijtfabriek de Baarnse bevolking wilde helpen in haar nood, kijkt denk ik te veel door een hedendaagse roze bril.

Scherenberg was een gewiekst zakenman, maar een matig getalenteerd ondernemer voor wie kinderarbeid en grote armoede net als voor zijn tijdgenoten de normaalste zaken van de wereld waren. Hij had een grote belangstelling voor en voor zijn tijd ook kennis van economie.

Hij schreef een aantal filosofisch getinte publicaties over economische onderwerpen, onder andere over de bestrijding van de armoede.

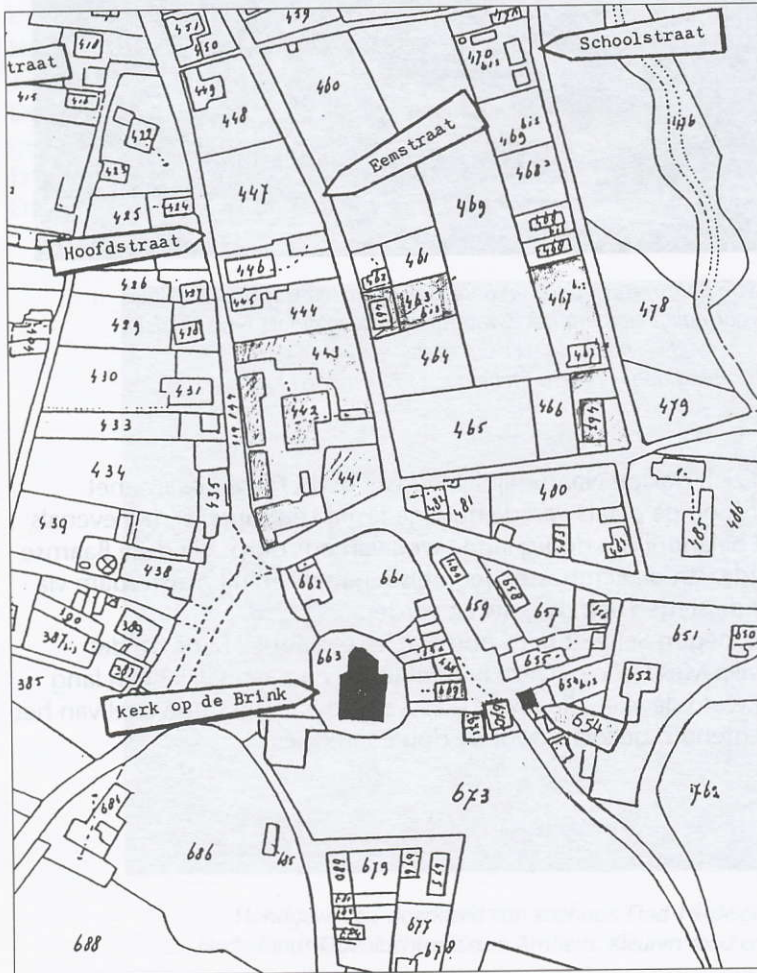
Bovenal was hij een aanhanger van de Verlichting. Aanhangers van deze beweging hadden een optimistisch vertrouwen in de mogelijkheid tot aardse vervolmaking van de mens. Door een betere opvoeding, beter onderwijs en het gebruikmaken van de mogelijkheden van de natuurwetenschappen zou de mens een gelukkiger leven krijgen. Scherenberg begreep, dat er door de vestiging van industrieën, nieuwe bestaansmiddelen werden geschapen. Deze fabrieken zouden velen werk bieden, waardoor hun lot zou verbeteren en de verpaupering afnemen.

Ze zouden volgens Scherenberg "een weldaad voor het mensdom zijn." Hierbij sneed het mes echter wel aan twee kanten. Scherenberg had de beschikking over goedkope arbeidskrachten en de gemeentelijke armenkassen hoefden hierdoor minder te worden aangesproken.

Inlandse kleden

In 1802 stichtte Reinhard Scherenberg aan de Brink tussen de huidige Eemstraat en de Hoofdstraat (toen Baarnse Straatweg geheten) een fabriek, waar vloerkleden, tapijten en ganglopers werden gemaakt van koehaar.

Hoever het terrein zich precies uitstrekte weten we niet, maar wel weten we, dat de latere kadastrumnummers B441, 442 en 443 in ieder geval tot het fabriekscomplex behoorden (zie bijgaand kadastrumkaartje).

Kadastrumkaartje met de daarop aangegeven percelen, die eigendom waren van de tapijtfabriek in 1835

*De tapijtfabriek van Baarn. Hoek Brink en Baarnse Straatweg (nu Hoofdstraat).
Op de hoek de voormalige herberg het Zwaantje. Op deze plaats bevindt zich
nu de fa. Lettermeijer.*

Tekening door Cornelis Steffelaar. (1797 - 1861)

Op het terrein bevond zich ook de waarschijnlijk oudste herberg van Baarn, het Zwaantje. Deze herberg, op de plaats van de huidige firma Lettenmeijer, lag evenals de tapijtfabriek aan de belangrijkste doorgaande weg van ons dorp. Via deze Baarnse Straatweg, het verlengde van de Eemnesserweg, reisden mensen uit Amsterdam via de Noord-Veluwe naar de steden aan de IJssel en verder.

Naast deze tapijtfabriek begon Scherenberg nog een kastenfabriek in de op dat moment leegstaande villa Mes Délices. Deze kastenfabriek had kennelijk geen lang leven, want al spoedig werd de villa, die op de plaats stond van het oude deel van het tegenwoordige gemeentehuis, gekocht door de douairière Six.

Vragen

We kunnen ons de volgende vragen stellen:

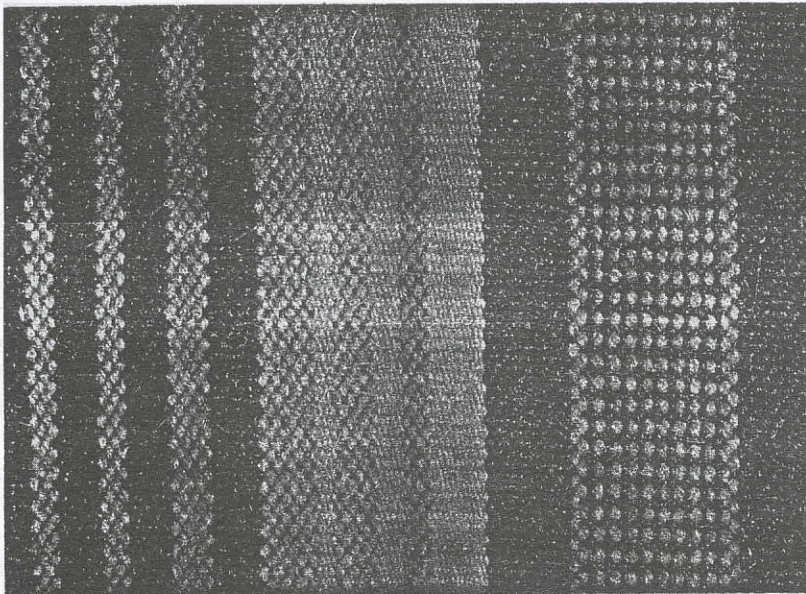
- Waarom begon Scherenberg een tapijtenfabriek met als grondstof koehaar en waarom deed hij dat in Baarn?

Antwoorden op deze vragen gaf hij zelf in een door hem opgestelde verhandeling uit 1807, waarvoor hij door de Hollandse Huishoudelijke Maatschappij met goud werd bekroond.

Het vervaardigen van tapijten uit koehaar was een Nederlandse uitvinding, die in 1752 te Hilversum was gedaan en die in het buitenland nog onbekend was.

De grondstof koehaar was een afvalprodukt van de leerlooierijen en kon tegen geringe kosten worden ingekocht uit de directe omgeving.

Er was een grote vraag naar "Inlandse" kleden, omdat de invoer van de duurere Engelse en Smyrnatapijten stilstond. Scherenberg beklagde zich er zelfs over,

*Handgeweven vloerkleed van koehaar. Eind 19-de eeuw.
Nederlands Openluchtmuseum Arnhem. Kleuren rood en zwart.*

dat hij slechts aan een vierde van de binnen- en buitenlandse bestelling kon voldoen. Hij streefde naar de vervaardiging van een goede kwaliteit tapijten tegen een lage prijs. Deze tapijten moesten voor alle lagen van de bevolking aantrekkelijk zijn, zowel wat prijs als dessin betrof.

De prijs van de beste kwaliteit Engelse tapijten was vijf gulden per vierkante el. Die van de Inlandse maar 12, 14, 16, 18 of hoogstens 20 stuivers per vierkante el. Baarn had als vestigingsplaats grote voordelen. Het lag bijna aan de Eem en had daardoor via de Zuiderzee goede verbindingen met onder andere Amsterdam, waar zich het centrale magazijn van de fabriek bevond.

Niet alleen werd het eindprodukt via de Eem afgevoerd, maar ook werden de grondstoffen en turf uit Overijssel en Friesland aangevoerd. Dagelijks voer een beurtschip van Amersfoort naar Amsterdam.

Een ander groot voordeel was het schone water van de Eem. Hierin werden de tapijten gewassen, waardoor de kleuren helderder werden.

En tenslotte was er in Baarn een grote werkeloosheid, waardoor het aanbod van goedkope arbeidskrachten, zowel van kinderen als volwassenen, overvloedig was.

Succes

In 1802 begon Scherenberg in Baarn met slechts twee weefgetouwen en het oprichten van een spinschool. Binnen enkele jaren stonden er op het terrein aan de Baarnse Straatweg gebouwen voor de weverij en de ververij, terwijl het aantal weefgetouwen van twee naar zeventien gestegen was.

Bovendien overwoog Scherenberg ook wollen tapijten te gaan maken.

Naarmate de fabriek zich uitbreidde, werd de behoefte aan een regelmatige aanvoer van een goede kwaliteit gesponnen garen groter. De spinschool in Baarn werd daarom vergroot. Er werkten veertig kinderen. Ook in de omliggende plaatsen werden door Scherenberg spinscholen gesticht, namelijk in Soest (20 k.), Amersfoort (60 à 70 k.), Naarden 40 à 50 k.), Muiderberg (20 k.) en Utrecht (50 k.). Ook is er nog sprake van spinscholen te Laren, Eemnes en Bunschoten.

In 1807 had Reinhard Scherenberg in totaal ruim driehonderd mensen, volwassenen en kinderen, in dienst.

De spinscholen

Op de spinscholen werden kinderen vanaf zeven à acht jaar te werk gesteld. Meestal waren het kinderen van bedelden, zodat de verdiensten gedeeltelijk op de bedeling van de ouders konden worden ingehouden. Het was een gedeeltelijke

inhouding, "omdat de werklust van de kinderen niet moest worden gedoofd." De gemeentebesturen, waarmee Scherenberg vaak contracten afsloot over het aantal te werk te stellen kinderen, waren enthousiast. Zij zagen hierin immers een middel om de bedelarij en de zedenverwildering te bestrijden en de financiële lasten van de gemeente te verlagen.

Op de spinscholen werkte de groep kinderen onder leiding van de spinbaas, die er met harde hand voor waakte, dat de produktie van het gesponnen garen hoog en de kwaliteit goed was. Voor elk pond garen ontving de spinbaas tien penningen, naast zijn loon van drie en een halve gulden per week. Na een leertijd van vier weken moest een ijverig kind in staat zijn per week een loon van zes en dertig stuivers te verdienen door vier en twintig à vijf en twintig pond garen te spinnen à één en een halve stuiver per pond, want spinnen werd per pond betaald.

Per jaar kon dan een inkomen van ruim drie en negentig gulden worden verdiend. Deze bedragen hebben betrekking op de Utrechtse spinschool, maar zijn in Baarn ongeveer hetzelfde geweest. Een kind van zeven à acht jaar verdiende in Baarn twintig stuivers per week, een veertien à vijftien jarige vijftig stuivers, een volwassen spinner vijf gulden en een wever zes à zeven gulden.

De Utrechtse Aalmoezenierskamer kon aan de ouders tien stuivers minder als bedeling uitreiken, wat een besparing van zes en twintig gulden per jaar per kind betekende.

Op vijftig kinderen betekende dat een besparing van 1300 gulden per jaar.

In ruil vroeg Scherenberg van het gemeentebestuur een woning voor zijn spinbaas, vergoeding voor verlichting en verwarming van de bedrijfsruimte, vergoeding van huur, vrachtkosten en gemeentelijke belastingen, verschaffing van de benodigde gereedschappen en voor zichzelf en zijn spinbaas het recht, weerbarstige kinderen met strenge hand te mogen "dresseren."

Werktijden en onderwijs

Op de Utrechtse spinschool golden de volgende werktijden. Waarschijnlijk waren deze tijden ook voor Baarn van toepassing:

<i>periode</i>	<i>aanvang</i>	<i>ochtendschaft</i>	<i>middagschaft</i>	<i>einde</i>	<i>aantal werkuren</i>
1/5-1/9	5.30	8.00-9.00	12.00-13.00	18.30	10 1/2
1/9-1/11	idem	geen	idem	idem	10
1/11-1/3	idem	geen	idem	idem	9
1/3-1/5	idem	geen	idem	idem	10

Na afloop van de dagtaak in de spinnerij werd de geestelijke vorming der kinderen ter hand genomen. Dit onderwijs in lezen, rekenen en schrijven was verplicht en duurde van 19.00-21.00 uur. Het werd gegeven door een speciaal daartoe aange-stelde onderwijzer.

Op sommige spinscholen werd gedurende de wintermaanden één voedzame maal-tijd per dag verstrekt. De kosten voor deze maaltijd, door Scherenberg berekend op twaalf stuivers per week, werden op het loon ingehouden.

Verkoop tapijtfabriek

In 1809 verkocht Scherenberg de Baarnse tapijtfabriek.

Wat de reden van deze verkoop is geweest, is niet helemaal duidelijk. Sommige bronnen noemen als reden het matige ondernemerstalent van Scherenberg, waar-door de organisatie hem boven het hoofd groeide.

Andere bronnen wijten de verkoop aan de verkwistingen van Scherenbergs schoon-moeder, waardoor hij in grote financiële moeilijkheden kwam.

Op 16 maart 1809 werd de koopakte door notaris Frans Pen opgemaakt.

De fabriek en diverse andere bezittingen, in totaal acht percelen, werden voor 100.000 gulden verkocht aan drie Amsterdamse ondernemers, namelijk:

P.J. Le Jolle, wonende aan de Keizersgracht tussen Vijzelstraat en de Reguliersgracht, Aarnoud Wils en Jacob Saportas, wonende aan de Binnen-Amstel bij de Amstelstraat. Peking en Canton waren al in 1808 verkocht aan Lodewijk Napoleon voor 60.000 gulden. Jacob Saportas werd tot 1817 de eigenaar van Schoonoord.

Het lijkt aannemelijk, dat ook de twee andere eigenaars in Baarn een buitenhuis bezaten.

Als directeuren werden benoemd Ernst Gustav Willem Cohen en J. Hartman.

Hartman kreeg de leiding over het centrale magazijn, dat gevestigd was op het Singel 147 te Amsterdam.

De periode Cohen

De nieuwe directeur E.G.W.Cohen bracht de fabriek tot grote bloei.

Hij was niet alleen een zeer begaafd ondernemer, maar ook een geniaal technicus en scheikundige.

In Engeland, waar na de uitvinding van de stoommachine de mechanisatie een grote vlucht had genomen, maakte hij kennis met de modernste spin- en weefmachines.

Hij introduceerde deze machines in Baarn en vervolmaakte ze. Ook was hij de uit-vinder van enkele nieuwe machines.

Hij maakte van de fabriek van Scherenberg, in wiens tijd de fabriek nog hoofdzakelijk

gebruik maakte van handkracht, een modern gemechaniseerd bedrijf, waarin niet alleen koehaar, maar ook katoen en wol als grondstof werden gebruikt. Cohen, die op klein-Tempelov (waarschijnlijk perceelnr. B.463) aan de Hogenkamp (nu Eemstraat) woonde, breidde de fabriek aanzienlijk uit.

Baarnsche Tapijt-Fabryk

— — — — —

De Magazijnen dezer Fabryk soo wel te AMSTERDAM op den Singel, No. 147, tegen over de Drie Koningstraat als te BAARN, Provincie UTRECHT; zijn thans wederom ruim voorzien van een zeer rijk en voortraad van ongesneden en gesneden of velouterde Tapijten, Tapijtranden; enz. enz. bestaande in een assortiment van in smak uitmuntende desseinen, en ieder van deze wederom in stukken van verschillende, doch alle schoone en duurzame kleuren. Tapijtranden en Haardkleeden met geaarden Perk. Bloem. of B'edwerk op eenen gesneden grond en Hautrelief, Schotsche, Gechineerde, Jaspé, Venetiaansche en Gonje Tapijten, Randen, Karpeten, Gangkleeden, enz. enz. en in het algemeen van debrillantsch: Tapijten tot aan de geringste soorten, dewelke alle worden aangeboden tot zeer gematigde edog vastgestelde prijzen. Ook worden bestellingen aangenomen op Perk Tapijten (en Medallions) Tapijten met Naamtekens (Chiffres) Familie wapens enz. enz. naar gegevene tekeningen en afmetingen.

Men viel zich door ruime en aanzienlijk bestellingen, overtuigd te zien, dat het Nederlandsche publiek waarlijk belang stelt in de voortdurende bloei, welvaart en luister eener Vaderlandsche Fabryk, wier binnen weinig jaren gemaakte vorderingen, de aandacht en bewondering van alle deskundigen hebben toe zich getrokken, en wier voortbrengelen in de Paleizen van onzen geerbiedigden Koning, den Heere Prince van Orange, hoogstdeestels doolruchtigen Zoon en bij de aanzienlijkste personen van ons land prijken, en het Eere Medaai op de tentoonstelling te Gené hebben mogen verwerven ten einde deze Fabryk meer en meer tot de hoogstmogelijkste vo.komenheid,aderende het ciersaad zij en blijfe van Nederlands Noordelijke gewesten

Behalve aan het Hoofd-Magazijn te Amsterdam en Fabryk te Baarn, worden ook bestellingen aangenomen bij de Commissarissen der Fabryk, als: bij H. & L. BOUMAN te 's Hage. — B. D. KOSTER te Gouda. — J. FERWERDA te Leeuwarden. — A. FOLMER te Groningen. — En bij den Magazijnshouder C. H. SWIGSEN te Zelst, liggende bij ieder van deselve eene Portefeuille met tekeningen en eenige monsters van Tapijten, om de kwaliteit te kunnen beoordeelen, het bezigt.

Den Directeur der voornoemde Fabryk

Ernst Gustav Willem Cohen,

Tapijt-Fabrykant van Z. K. H. den
Prince van Oranje

Advertentie van de tapijtfabriek uit de periode E.G.W. Cohen.

Inrichting

Over de inrichting van de fabriek is door de verschijning van twee publicaties veel bekend. In 1817 schreef Cohen voor de Hollandse Huishoudelijk Maatschappij een "Kort overzicht der Tapijt- en andere daarmee verbundene Fabrieken te Baarn. Nevens iets over Tapijt- Fabrieken in 't algemeen."

In dit geschrift wordt een beschrijving gegeven van de machines, die in de fabriek werden gebruikt. In een andere publicatie "Kort overzicht van een reisje van Utrecht naar Baarn" in de Algemene Vaderlandse Letteroefeningen van 1824, geeft Reinhard Scherenberg onder het pseudoniem "Pro Patria et Industria", een beschrijving van zijn bezoek aan de tapijtfabriek in dat jaar.

Scherenberg is daarin vol lof over Cohen en verbaast zich over de talrijke nieuwe machines, waardoor zelfs uit één pond katoen, een draad van "48 uur gaans" gemaakt kon worden.

"De fabriek beschikt over ene grote met goede verfketels voorziene ververij met verfmagazijn en proefkabinet [=laboratorium]. Zij heeft een alleruitmuntenste werkplaats, om alle voor de fabriek benodigde getouwen en andere werktuigen van hout, koper en ijzer zelve te kunnen vervaardigen. Er zijn draaibanken, verdeelbanken, radsnijmachines, regtlijnige en circulaire verdeelmachines. Zij bezit glasblazerstafels, een gieterij en een smederij. Er worden tapijten gemaakt in meer dan 450 in smaak uitmuntende desseinen. Zij maakt tapijtranden met gesneden perk- en bloemwerk, Schotse, gechineerde, Venetiaanse en Gonjé-tapijten, karpetten en gangkleden. Er zijn werktuigen om te vlaken, snorren, schrobbelen, kaarden, voorspinnen, haspelen, doubleren, twijnen en kwadranteren."

De tekeningen, waarnaar de kleden werden geweven, werden vervaardigd door jonge, in de fabriek zelf opgeleide kunstenaars.

Deze tekeningen werden in portefeuilles met verguld marokijn-lederen banden bewaard. Het was geen wonder, dat een dergelijke voortreffelijke fabriek het brevet kreeg van fabrikant van de Prins van Oranje.

Verplegingsfonds

Cohen moet een sociaal voelend mens zijn geweest. Hij richtte een verplegingsfonds voor zijn werklieden op.

Het geld voor dit fonds werd verkregen doordat aan bezoekers van de fabriek een financiële bijdrage werd gevraagd in de ziekenbus.

Bovendien moest iedere werknemer wekelijks twee en een half procent van zijn verdiensten aan dit fonds afstaan. Dit fonds werd beheerd door vijf bij meerderheid van stemmen gekozen werknemers. De werknemer ontving evenals zijn gezin bij ziekte een uitkering, tevens werden geraadpleegde doktoren, chirurgijns en indien nodig zelfs professoren door dit fonds betaald. Ook medicamenten, bandage en zwachtels werden vergoed. Het fonds stond onder toezicht van zijn zoon Heinrich Moritz Emanuel Cohen, die als adjunct-directeur aan de fabriek was verbonden.

Deze zoon, H.M.E. Cohen van Baren, die ook de leiding had over de ververij en

scheikundig goed onderlegd moet zijn geweest, richtte in dezelfde tijd ook nog een behangselfabriek in Baarn op.

De juiste locatie van deze fabriek is helaas niet bekend. Het is mogelijk, dat de behangselfabriek gevestigd was op perceelnr. B.467. In ieder geval lag deze fabriek niet op het terrein van de tapijtfabriek.

Deze behangselfabriek beschikte tevens over een technisch-chemisch laboratorium ter bereiding van "allen soorten kleuren voor Fijn- en kladschilders en van vernissen voor Verlakkers."

Tot slot kan nog vermeld worden, dat J.A. van Dapperen als onderwijzer aan de fabriek verbonden was.

Ondergang van de Tapijtfabriek

In 1827 beëindigde E.G.W. Cohen zijn directeurschap. De reden is ons niet bekend. Was het een zwakke gezondheid of de zware concurrentie uit Engeland, die hem tot besluit bracht?

Cohen kocht op de valreep nog de herberg het Zwaantje, maar dat was van korte duur, want hij verliet Baarn al in 1830.

Hij vertrok naar Enschede, waar hij als adviseur van de textielfabrikant Blijdestein nog enige tijd werkzaam was. In 1844 overleed hij te Velzen in grote armoede.

Zijn zoon, H.M.E. Cohen leidde nog tot 1835 het bedrijf, dat op dat moment nog maar weinig voorstelde. In hetzelfde jaar werd de fabriek naar Deventer verplaatst en kwam daar vreemd genoeg als Koninklijke Fabriek "de Prins van Oranje" nog tot grote bloei.

Veiling

Op 24 juni 1837 werd het bedrijf geveild in het Oudezijds Herenlogement te Amsterdam. Opdracht tot verkoop werd gegeven door:

P.J. Le Jolle, Jacob Saportas, Henriëtte Johanna Wils en Susanna Maria Wils (dochters en erfgenamen van Aarnoud Wils). De akte werd opgemaakt door notaris Johannes Commelin te Amsterdam.

N°. 27.

In AMSTERDAM, Anno 1837.

WILLIGE VERKOOPING.

De ondertenoemene Makelaars presenteren, ten overstaan van de natemeldene Heeren Notarissen, aan de Meestbiedenden of Hoogstmijnenden te verkoopen, de navolgende Perceelen, welke in Loting zullen worden gebragt, als:

- G. Blancke, H. Oijens, P. Buijs, B. Langerhuizen, E. Zwerets en C. Buijs, Makelaars
- N. 1. de gerenomeerde en gunstig gelegen *Inlandsche Tapijs Fabrijk te Baarn*, met derzelver kapitale, hechte, sterke Gebouwen, Loodsen, Koetshuis, Stalling, benevens alle de daarbij behoorende kapitale vaste en losse Gereedschappen, als uitsluitende Weefgetouwen, groote koperen en andere *Verkeels*, Draalbanken, Boormachines, Smilt, Blaszah'g, Pompen, enz. *500-550-38 van de Meest*
2. twee hechte, sterke Gebouwen, met derzelver vaste Gereedschappen, benevens een stuk Grond, staande en gelegen nevens N. 1. *1150-10110 Poois*
3. een hecht en sterk Gebouw, benevens een stuk Grond, staande en uitsluitend gelegen op den hoek van den Baarnschen Straatweg en den Brink, nevens het Perceel N. 2. *1150-50 N. 2*
- NB. Makende deze drie Perceelen N. 1, 2 en 3 te zamen uit de gerenomeerde *Inlandsche Tapijs Fabrijk*, gelegen in het midden van het Dorp *Baarn*, aan den *Brink*, bij het Kadaster bekend onder Sectie B, N. 441, 442 en 443. *2100-2000-2000*
- Zullende deze Perceelen N. 1, 2 en 3 eerst ieder afzonderlijk bij opbod en aflag geveld worden, vervolgens N. 2 en 3 te zamen in aflag, en daarna de drie Perceelen te zamen wederom in aflag gebragt worden. Zullende de Koopers omtrent het overnemen der vaste en losse Gereedschappen, gelijk mede omtrent de bepalingen der Gronden, zich volgens Veilconditien kunnen en moeten regelen.
4. twee nevens elkander gelegen hechte en sterke Woonhuizen, met een stuk Grond, aan den zoogenamen *Hoogenkamp*, in het dorp *Baarn*, bekend bij het Kadaster onder Sectie B, N. 463, (te zamen in één Koop.) *1320-30*
5. een hecht, sterk Woonhuis en Erve, aan den Straatweg, achter de Kerk te *Baarn*, bekend bij het Kadaster onder Sectie B, N. 667. *600-10110*
- Veilconditien bij de Notarissen Mr. J. Commelin en H. J. Weijland, alsmede Kopie derzelven bij den Notaris F. Pen, te *Baarn*. *e Kruisvloed*
- J. W. Cramerus, B. Langerhuizen, W. A. Zelders en O. N. Westenenk, Makelaars.
6. een extra kapitaal, hecht en sterk Pakhuis en Erve, genaamd *Baltimore*, staande en gelegen op de Heeregracht, tusschen de Roomloos en Koijsspoorttegen, in Wijk 31, N. 5159. Kadasterale Sectie F, N. 714. *1000-1000*
- Veilconditien bij de Notarissen Mr. J. en F. W. Fabius.
- H. Cannegieter, C. C. Verweijde en F. M. Tisfel, Makelaars.
7. een kapitaal, hecht, sterk en weldoortimmerd Huis en Erve, met deszelfs *Herdteenen* Onderpui, staande en gelegen in de Kerkstraat, bij de Vijzelfstraat, in Wijk 57, N. 4159. *2000-11000*
- Veilconditien bij den Notaris V. A. Hoog.

Zullende hiermede zitten op Maandag, den 24sten Julij 1837, in het Lokaal voor Publieke Verkoopingen, van ouds genaamd het *Oudezijds Heeren Logement*, 's Avonds ten 5 ure.

Te Amsterdam, bij A. K. WYNANDS, Boekverkoopster, in de Pieter-Jakobstraat, bij de Nes, N. 16.

Gezind van N. S. amon

Willige Verkoopng

In veiling kwamen:

"De Inlandsche Tapijtfabriek met deszelfs gebouwen, loodsen, koetshuis, stalling en verdere getimmerten, erven grond en moestuinen, mitsgaders afzonderlijk verhuurd wordende woonhuizen en derzelver erven, alle gelegen in het dorp Baarn en bij het kadaster bekend onder sectie B. nr. 441, 442, 443, 463, 463 bis, 467, 467 bis en 667 (zie kadasterplaatje), met alle tot derzelver fabriek behorende vaste en losse gereedschappen, bewerkte en onbewerkte goederen en materialen."

Koper van B. 441, 442 en 443 werd Teubis van der Geer. Deze eigenaar van het logement "Het Geregthshuis" (nu Hema) kocht de percelen voor 9470 gulden.

Bezitter van de panden B. 463 en 463 bis werd D. van Kalken. Hij betaalde er 1405 gulden voor. Wie de percelen B.467 en 467 bis op de hoek van de huidige Kapelstraat en Schoolstraat kocht is niet bekend.

Later woonde hier de in Baarn bekende professor Wille.

De fabrieksgebouwen werden afgebroken en op de plaats van herberg het Zwaantje werd de villa Nieuwerhoek gebouwd (nu garage Lettenmeijer).

Van de eens geroemde Baarnse Tapijtfabriek rest ons niets meer dan ongetwijfeld zeer vervuilde grond.

J. Kruidenier

Bronnen

R.Scherenberg	"Verhandeling over vereisten, die bij het oprichten ener Fabriek gevorderd worden, om zich van een goed gevolg zijner onderneming te kunnen verzekerd houden." (Hollandse Huishoudelijke Maatschappij)
Idem	Algemene Vaderlandse Letteroefeningen. "Pro Patria et Industria". 1824.
E.G.W. Cohen	Kort overzicht der Tapijt- en andere daarmede verbondene Fabrieken te Baarn.
P.D. 't Hart	Een armenfabriek in Utrecht.
T.Pluim	Uit de geschiedenis van Baarn.
O.L. van der Aa	De Baarnse Tapijtfabriek. (T.V.E. jrg. 1)
Baarnsche Courant	De geschiedenis van Huize Kapelstraat 2 2 sept. 1960
Archief Historische Kring Baerne	Koopakten 1809 en 1837, betreffende verkoop tapijtfabriek
F. Gaasbeek,	Baarn, geschiedenis en architectuur
J. van 't Hof, M. Koenders	

MEDEDELINGEN

Excursie naar het fort Rhijnauwen

Op zaterdag 28 september 1996 organiseert de vereniging een excursie naar het fort bij Rhijnauwen. Dit fort is een machtig vestingwerk dat door zijn bouwstijl en zijn gaafheid uniek is in ons land. Ook wat omvang betreft is het enig in zijn soort. Het meet ruim 31 ha en is daarmee het grootste fort van Nederland. Maar behalve vesting is het fort ook een waardevol natuurgebied. Door de jarenlange afsluiting en de rust is het een wijkplaats geworden voor vele bedreigde planten en dieren. Om dat in stand te houden kan men het fort niet individueel bezoeken, maar slechts in groepsverband. De rondleiding duurt 2¹/₂ uur en wordt verzorgd door een deskundige gids. Vooraf krijgt u een korte dialezing in het infocentrum, dat ingericht is in het voormalige kruithuis. Ook wordt er dan iets te drinken geserveerd - geheel in sfeer - in een manschappenverblijf. Buiten vertelt de gids het een en ander over de historie en het rijke natuurleven op het fort. Stevige schoenen zijn noodzakelijk! (Door hoogteverschillen en trappen is het fort moeilijk toegankelijk voor mindervaliden). We sluiten de excursie af met een lunch bij de gezellige uitspanning Rhijnauwen, mooi gelegen in de natuur. Deze lunch komt voor eigen rekening, zodat ieder iets kan nemen naar zijn gading.

De kosten van de excursie bedragen f 3,75. Eventuele meerkosten komen op f 5,-. Aanmelden vóór 7 september, op een briefkaartje aan Yvonne van den Akker, Gerard Doulaan 4, 3741 RH Baarn, of per telefoon (035-541 75 60). Ook graag vermelden over hoeveel vrije zitplaatsen u beschikt of dat u met een ander mee wilt rijden. Een week voor de excursie krijgen de aanmelders nader bericht.

Nieuwe aanwinsten Oudheidkamer

- Tinnen lepeltje, gaslamp, wijnfles (etiket "Paleis Soestdijk)
- Ingebonden jaargang Baarnsch Nieuwsblad 1918-1925-1929-1932-1934-1937
- Reticuultje (damestasje)
- Avegaar (werktuig)
- Aanzegétui van het overlijden Heer Sterneberg Sr. 1926
- Klantenboekje, armband politie
- Houten wastobbe, emaille schuimspaan + juslepel
- Luistervergunning met radiozegels (oorlog)
- Mededelingenbord "Stichting Soc. Dienstverlening"
- Schoolrapport
- Drie katoenen nachtjaponnen met broderie

- Conté tekening ingelijst (tekenaar A.Luikinga)
- Naamplaatje Fa. H.Hessels
- Twee herinneringen aan H. Communie
- Diverse foto's
- Enveloppe met afstempeling Paleis Soestdijk
- Prijscourant "Volkshuis" Javalaan (Heimans)
- L.P. + Album Kerkdienst begrafenis Koningin Wilhelmina
- Voorraadbus met afbeelding Drakestein
- Aankoop boek Stichtse reeks de Eeml. leege landen
- Aankoop boek Streekreeks educ. Tussen Vecht en Eem
- Aankoop vijf kaarten Herdruk Krijgsspel periode 1910-1913
- Geldkist, deegspuit, Poesiealbum 1904
- Manchetknopen (kwartjes/dubbeltjes) horloge met halsketting
- Pennendoosje met kroontjespennen, schilderijtje "Uit mijn diensttijd"
- Kam voor paardenstaarten
- Signaturen geslacht Tenis Stein
- Tekening en programma Passiespel 1944, tekenaar A. Molenaar
- Wandelkaart van het domein en omliggende bosschen (oud)

In de bestuursvergadering van de Historsche Kring Baerne is vastgesteld dat de late bezorging van het maartnummer uitsluitend is te wijten aan de drukker.

Contributie

De Contributieregeling is gewijzigd, volgens het nieuwe Huishoudelijk Reglement art. 8 en is nu:

Minimaal f 25,- per jaar voor het individuele lidmaatschap.

Minimaal f 35,- per jaar voor een echtpaar of twee samenwonenden.

Minimaal f 12,50 per jaar, jeugdlid (14 t/m 18 jaar).

De contributie moet zijn voldaan **vóór 1 februari**.

De werkgroep omgevingsonderwijs

Ja, u ziet het goed, een nieuwe werkgroep, weliswaar in oprichting, maar toch...

Wat het omgevingsonderwijs inhoudt, heb ik u vorig jaar gemeld in het septembernummer van *Baerne*. Ik schreef daar dat Yvonne van den Akker en ondergetekende al enige maanden werkten aan een bronnenbrief. In feite bestaat de nieuwe werkgroep dus al bijna een jaar.

Het lesmateriaal voor het omgevingsonderwijs is gemaakt in een breed samenwerkingsverband. Behalve historische verenigingen en musea werkten ook docenten uit de regio mee, alsmede de stichting leerplan ontwikkeling.

De gekozen thema's van het lesmateriaal zijn tot nu toe de prehistorie (met als titel *Rondom de Gooise heuvels*), het ontstaan van dorpen en steden en tenslotte de verdedigingswerken.

Voor het boekje over de prehistorie hebben wij twee bronnenbrieven in elkaar gezet, één over onze stuwwallen en één over de grafheuvels. Over het ontstaan van Baarn maakten wij drie bronnenbrieven, met als onderwerpen de oudste geschreven bronnen, de Pauluskerk en het ontstaan van het stratenpatroon.

Woensdag 13 maart jl. werd het eerste lesmateriaal, 3 werkboekjes met de bijbehorende bronnenbrieven, aangeboden aan de Gedeputeerde voor cultuur in Noord-Holland. Alle betrokkenen, dus ook onze vereniging, waren voor deze feestelijke aanbieding, die plaatsvond in het prachtige stadhuis van Naarden, uitgenodigd.

Als in september het nieuwe schooljaar is gestart, kunnen wij de eerste leerlingen uit het voorgezet onderwijs bij ons op de kring verwachten. Om ons daarbij te helpen zoeken we nog enige vrijwilligers voor onze werkgroep. Van hen wordt verwacht dat ze willen en kunnen omgaan met leerlingen van 13 tot 15 jaar.

Bert Stomp

Beknopt verslag lezing boerenerven in het Eemland

Voor de belangstellenden in het boerenlandschap organiseerde de vereniging op 23 april jl. een interessante lezing. De heer T.W.B. Blekkenhorst van de Boerderijstichting Utrecht legde uit hoe door twee veranderingen het aanzien van het boeren erf de laatste decennia ingrijpend veranderd is: de modernisering van het landbouwbedrijf en het bewonen van boerderijen door stadsmensen.

Hoe boerenerven er in het verleden uitzagen kunnen we nu alleen nog maar achterhalen door afbeeldingen van vroeger te bestuderen en door het interviewen van (hoog)bejaarde boeren. Dit laatste is op initiatief van de Boerderijstichting op grote schaal gedaan, waardoor er nu meer zicht is ontstaan op de inrichting van het erf vanaf 1900.

De spreker liet veel dia's zien, onder andere ontwerpen van kloostertuinen en tuinen van buitenhuizen. Hoogstwaarschijnlijk stonden die tuinen model voor het siertuingedeelte van het boeren erf, zoals we op verschillende afbeeldingen van gerestaurerde boerentuinen konden zien.

Een uitgebreid verslag van deze lezing, evenals de fraai geïllustreerde brochure *Boerenerven in de provincie Utrecht*, die iedere aanwezige aan het eind van de lezing ten geschenke kreeg, kan men vinden in ons verenigingsarchief.

Krijgsspelkaart

De vereniging heeft onlangs vijf kaartbladen aangekocht van Baarn en omgeving. Deze bladen zijn herdrukken van gedeelten van de zogenaamde krijgsspelkaart van Amersfoort en omgeving uit 1908. Zoals de naam al aangeeft gebruikte men oorspronkelijk deze kaart bij militaire oefeningen. Omdat deze oefeningen binnenskamers werden gehouden was het van groot belang dat de kaart zeer gedetailleerd was uitgevoerd. Anders zou men geen antwoord kunnen geven op alle tijdens de oefening voorkomende vragen. De schaal van de kaart is daarom 1:10 000, hetgeen inhoudt dat wij met behulp van deze kaart een goed beeld krijgen van onze woonplaats begin deze eeuw. Het ruime formaat betekent dat alleen het grondgebied van de gemeente Baarn al vijf bladen in beslag neemt. De kaartbladen zijn herdrukt door de Stichting Vijverberg. Een verrijking van ons kaartenarchief!

Y. van den Akker

BOEKBESPREKING: Veranderingen in de negentiende eeuw

Met het toenemen van de belangstelling voor lokale en regionale geschiedbeoefening verschijnen er steeds meer boeken over onze omgeving. In de verwachting dat veel van de lezers van Baarne voor deze boeken belangstelling hebben, zullen we hier voortaan besprekingen van opnemen. De besproken boeken zijn in de bibliotheek van onze vereniging aanwezig en kunnen door de leden (gratis) worden geleend.

Kees Mandemakers en Onno Boonstra (red.), *De levensloop van de Utrechtse bevolking in de 19e eeuw*, Assen (1995).

In deze bundel van acht auteurs wordt een beeld gegeven van de maatschappelijke veranderingen in de vorige eeuw in de provincie Utrecht. De gegevens zijn afkomstig uit een nieuw project: er is een steekproef getrokken uit de bevolking van 1812 tot 1922. Van 3669 kinderen zijn de geboorte-, huwelijks- en overlijdensakten in een databank ondergebracht. Dit houdt in dat de gegevens op een computerbestand zijn gezet, zodat men ze gemakkelijk kan ordenen en sorteren.

Het boek begint met een hoofdstuk over de geschiedenis van onze provincie, waarna hoofdstukken volgen over de levensduur, het verdwijnen van het analfabetisme, het huwelijkspatroon, verandering van sociaal milieu en het verhuispatroon. Zo staat in het eerste hoofdstuk bijvoorbeeld dat er eind achttiende eeuw in Baarn meer lutheranen en doopsgezinden woonden dan in veel andere Utrechtse plaatsen. Ook ziet men dat in 1880 nog 10 tot 25% van de inwoners van Baarn analfabeet was. Dit percentage gold ook voor veel andere plaatsen op de Utrechtse heuvelrug en is vrij hoog als men kijkt naar poldergemeenten als Loosdrecht en Abcoude waar geen analfabeten waren.

Wat betreft de geboorte- en sterfteniveaus blijkt dat er vóór 1870 grote regionale verschillen bestonden. Deze werden voor een deel door de kwaliteit van het drinkwater bepaald. Het drinkwater op de oostelijke zandgronden van de provincie was aanzienlijk beter dan in het westen, zodat daar de sterfte groter was. Kinderen liepen veruit de meeste kans om te overlijden in de eerste weken na de geboorte, maar ook de rest van het eerste levensjaar was risicovol. Er stierven meer jongens dan meisjes. Weinig factoren zijn zo moeilijk te onderzoeken als de sociale mobiliteit. Personen met één en dezelfde beroepsaanduiding zijn soms in heel verschillende welstandsklassen te vinden. Ook kunnen de beroepsaanduidingen in de bronnen erg vaag zijn. Men denke bijvoorbeeld aan 'koopman': betreft dit een sinaasappelenventer die met een handkar door de straten trekt of een vermogende handelaar in damast en brokaat? Het blijkt dat de kans om van sociaal milieu te wisselen het grootste was bij de partnerkeuze. Minder makkelijk kon men uit het ouderlijk sociaal milieu ontsnappen door het kiezen van een daarvan afwijkend beroep.

In dit boek is met behulp van de databank een poging gedaan om van een grote groep mensen over een periode van 110 jaar de levensloop te reconstrueren. Het voordeel van deze gegevens is dat lokale onderzoekers ze kunnen gebruiken als uitgangspunt voor hun eigen onderzoek en dat ze kunnen dienen als vergelijkingsmateriaal. Op deze manier zal de automatisering ons kunnen helpen bij de ontsluiting van het verleden.

Y. van den Akker

VERSLAG VAN DE ALGEMENE VERGADERING 1996

De Algemene Vergadering van de Historische Kring Baerne is op donderdag 14 maart 1996 gehouden in De Speeldoos, onder leiding van de voorzitter, de heer J. van der Kraats.

- In zijn openingswoord deelt de voorzitter mee, dat de heer E. van der Steeg, in het verleden penningmeester van de Kring, waarnemend-penningmeester is, ter vervanging van mevrouw I. Huls, die wegens ernstige ziekte van haar echtgenoot verhinderd is.
 - Vervolgens meldt de voorzitter, dat de Rommelmarkt, die in november 1995 werd gehouden, netto f 2.800,- heeft opgebracht.
 - In het afgelopen jaar zijn ons enige leden ontvallen. De Kring memoreert in deze vergadering het overlijden van de heer F. Tieleman, mede-oprichter van de Kring, iemand die zich jarenlang voor onze vereniging heeft ingezet.
 - In 1995 was het de eerste keer dat Baarn meedeed aan de Open Monumentendag. Er is een comité opgericht voor dit soort evenementen, met afgevaardigden van de Gemeente, de VVW, het Oranjemuseum en drie leden van de Kring. De eerstvolgende Open Monumentendag is op 14 september. Het thema is Het industrieel erfgoed. De Kring zal in dit kader een wandeling uitzetten. Het blad Baerne besteed extra aandacht aan dit thema.
 - Nadat jarenlang de excursies georganiseerd werden door mevrouw J. v.d. Brink, is er nu een commissie bestaande uit de heren J. Kruidenier, B. Stomp, P.H. Feitz en mevrouw Y. van den Akker.
 - Er is een werkgroep in oprichting Omgevingseducatie, met als leden: mevrouw van den Akker en de heer Stomp. De groep werkt mee aan het omgevingsonderwijs op scholen van het voortgezet onderwijs.
 - In een toelichting op de begroting voor 1997 wordt gemeld, dat de gemeentelijke subsidie verlaagd zou kunnen worden. De aanvraag van de Kring is daarom, in vergelijking met vorige jaren, met f 150,- teruggebracht. Voor 1996 is de toezegging al gedaan.
 - Ieder lid kan stukken voor vergaderingen van tevoren inzien; of toegestuurd krijgen als dat lid buiten Baarn woont.
 - De begroting voor 1997 is goedgekeurd en kan aan de gemeente, als subsidieverlener, worden aangeboden.
 - Wegens de nieuwe Statuten moest het Huishoudelijk Reglement worden aangepast. Dat is inmiddels gebeurd. Artikel 1 geeft een uitbreiding van de doelstelling van de Kring.
- De functie van vice-voorzitter is vervallen.

De bestuursleden hebben drie jaar zitting. Dan is eenderde van het bestuur aftredend. Jaarlijks is één lid van het Dagelijks Bestuur aftredend.

De contributie wordt niet verhoogd. Afschaft is de korting met f 2,50 bij betaling vóór 1 maart.

Het Huishoudelijk Reglement kan ieder jaar worden bijgesteld. Dat kan niet met de Statuten, die immers via een notaris moeten worden gewijzigd.

Het Huishoudelijk Reglement wordt door de vergadering goedgekeurd.

- Van het activiteitenprogramma zijn vermeldenswaardig:

15 oktober 1996 Dialezing over Industrieel Erfgoed

19 november 1996 Lezing over Oude Kinderboeken door de heer Frits Booy

28 januari 1997 Dialezing over Baarn door de heren C. v. d. Steeg en
B. Reitsma

4 februari 1997 Idem ('s middags)

17 februari 1997 Idem

25 februari 1997 Dialezing: Er zijn geen vliegtuigen neergestort maar mensen

18 maart 1997 Algemene Vergadering

(Hoofdpunten uit de Notulen van de Algemene Vergadering)

A ADVIESGROEP BAARN G B

*Fiscaal jurist
en
Zakenadviseurs
Eemnesserweg 12
3741 GA BAARN*

*Telefoon:
(035) 542 58 11*

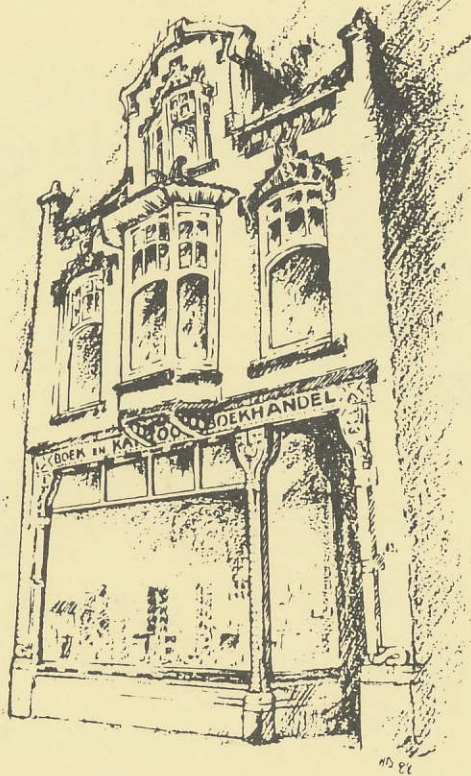
*Telefax:
(035) 542 57 14*

*Privé:
(035) 541 26 26
(035) 621 72 89
(055) 367 03 72*

- * FISCAAL-JURIDISCH ADVIES
- * ADMINISTRATIES
- * BELASTINGAANGIFTEN
- * JAARREKENINGEN
- * BEDRIJFS-ECONOMISCH ADVIES

Maakt u vrijblijvend eens een afspraak, ook 's avonds zijn wij voor u bereikbaar.

EEN PERSOONLIJKE BENADERING STAAT BIJ ONS VOOROP.

Sinds 1886

BOEKHANDEL DEN BOER

Laanstraat 69 - 3743 BC Baarn - Telefoon 541 20 32

Gespecialiseerd
in literatuur,
kunst- en kinderboeken